

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA NÁBOŽENSKÝCH ŠTÚDIÍ

MEZI FILOSOFIÍ A TEOLÓGIÍ VÝCHOVY: DIALOG K ODKAZU RADIMA PALOUŠE

Recenzia / Reflexia

Nitra
2021

David Mikula
UAP SPNV15m

Pri čítaní knihy, najmä jej úvodnej časti, som stále rozmýšľal aký literárny žáner vlastne držím v rukách. Či ide o vedeckú publikáciu, alebo typ beletrie, ktorá pertraktuje prirodzeným spôsobom odbornú tematiku na pozadí bežných dní. Nepochybne za tým stojí dialogická forma spracovania textu, ktorý mňa ako čitateľa zaujal. Dialóg nás vtáhuje do blízkosti druhého človeka: sme priamo zainteresovaní do obsahu, ktorý je živým slovom, utkávaným medzi dvomi ľuďmi. Nielen chladným, monologickým odborným textom ku ktorému pristupujeme zväčša s istým odstupom a ktorý vytvára citel'nú bariéru medzi autorom a percipientom prijímajúcim konkrétne posolstvo. Človeku je prirodzené, že chce komunikovať a nebyť len pasívnym poslucháčom jednotvárneho monológu. Preto si myslím, že koncept písaného dialógu zaujme a vtiahne oveľa viac čitateľov, pričom im priamo-nepriamo poskytuje možnosť byť aktérmi danej konverzácie. Ako každý dialóg, tak aj tento obsahuje časti (alebo prehovory) do ktorých chceme zasahovať častejšie a časti, ktoré len počúvame a nechávame v sebe doznieť bez slov. Tým myslím, že dialogická forma písania dokáže sprostredkovať i náročnejšie, alebo menej záživné témy aj neskúsenému čitateľovi, ktorý by si pravdepodobne neprečítal odbornú literatúra k preberanej tematike len tak. Uvedený dialóg vykresľuje svojím spôsobom veľmi autenticky a osobne samotný objekt knihy – Radima Palouše a jeho koncept filozofie výchovy – a zároveň aj spoluautorku publikácie Zuzanu Svobodovú, ktorá prišla do osobného styku a dialógu so spomínaným filozofom. V konečnom dôsledku zanechalo vo mne čítanie takto koncipovanej knihy diametrálne odlišný čitateľský zážitok v porovnaní so štandardným vedeckým článkom.

Autorky sa v zmysle odkazu Radima Palouše a jeho filozofie výchovy spoločne zamýšľajú nad školou ako výchovno-vzdelávacou inštitúciou, ktorá sa prakticky orientuje a prikláňa viac na stranu vzdelávania, pričom naznačujú ako simultánne zakrpatieva proces výchovy žiaka v školskom prostredí. Snažia sa poukázať na vznešenosť výchovy ako niečoho, čo človeka otvára pre vyššie ako len praktické ciele a uplatniteľnosť na pracovnom trhu. Odkrývajú kľúčové slová spojené s výchovou žiaka ako: *základná väzba nepomenovateľná inštančia, volanie, vyvedenie, obrátenie*; pričom kladú do blízkosti samotného jadra výchovy učiteľa, ako toho kto je zároveň vychovávateľom a kto má žiaka sprevádzať na jeho ceste – nielen pripravovať na úspešnú budúcnosť.

Podľa môjho názoru je nereálne očakávať (alebo nebodaj vyžadovať), aby dnešná sekulárna spoločnosť, hoci žijeme v post faktúálnej dobe, prijala takúto filozofiu výchovy v školskom prostredí a brala seriózne myšlienku nejakej neopísateľnej tajomnej inštancie, ktorá

vyvádza človeka z temnoty jaskyne do svetla. Ale myslím si, že je aspoň možné približovať sa k takémuto modelu práve prostredníctvom veriacich a praktizujúcich učiteľov náboženskej výchovy.

Na druhej strane, ako tak premýšľam, koncept výchovy v zmysle *educatio* (odvrat od zvykov, tieňov ku obratu a nahliadnutiu, zodpovednosti) by sa v teoretickej rovine mohol a mal páčiť kompetentným autoritám určujúcim smerovanie školstva a edukácie. Totižto v oblasti školského vzdelávania sa v súčasnosti kladie dôraz na tzv. celoživotné vzdelávanie, ku ktorému by mal vyučovací proces smerovať ako to dokladá aj súčasný uznávaný profesor Ivan Turek vo svojej knihe *Didaktika*¹. Uvedomuje si potrebu odklonu od tradičného vyučovania v zmysle memorovania pojmov a prikláňa sa na stranu schopností ako tvorivé myslenie, kritické myslenie, metakognitívne myslenie; ktoré človeku pomôžu fungovať aj mimo školy v hocijakom prostredí, či situácii v ktorej sa ocitne. (Turek, 2010, s. 39-46). A teda keď pod pojem edukácia spadá rovnako ako vzdelávanie aj výchova, je žiadúce pripomenúť, že výchova („vyvedenia z jaskyne“) podľa Palouša, ktorej autorky venujú pozornosť, ponúka rovnaký celoživotný záber a rozvoj.

Svobodová a Blaščíková sa snažia preniknúť do najhlbšej podstaty samotnej výchovy, kedy analyzujú jej rôzne aspekty od antiky, cez stredovek, novovek až po súčasnosť a snažia sa znovu(zrodiť) oživiť jej (pra)pôvodný, esenciálny rozmer. Komunikujú medzi sebou viaceré základné línie Paloušovej filozofie výchovy a vnášajú do témy svoje vlastné postrehy a úvahy. Ich cieľom je komplexné nazeranie na problematiku, čo v sebe zahŕňa aj reflexiu parciálnych podtém a atribútov výchovy. Hovoria napríklad o bdelosti, hravosti, tolerancii, predstavivosti, dobrovoľnosti, zodpovednosti, šťastí a radosti, sebauvedomení dieťaťa; čím dopĺňajú jednotlivé časti výslednej mozaiky výchovy. Pre text knihy je príznačný výskyt intertextuálnych odkazov. Cez spoluautorku Blaščíkovú dostávame krátky, plastický exkurz cez *Sumu teologickú* do tomistickej filozofie, ktorý vnímam ako obohacujúci a hodnotný, pretože nás príliš nezahltí a „neunudí“, ale trefne sa vyjadří ku preberanej veci zo svojho teologického hľadiska. Takýmto spôsobom je čitateľ v knihe obohacovaný a oboznamovaný s množstvom iných filozofických, teologických, populárno-náučných diel i autorov (napr. Aristoteles, Augustín, Hans Urs von Balthasar, Emanuel Levinas, Simone Weilová) ku ktorým by sa možno inak nemusel dopracovať a ktoré mohli vzbudiť uňho inšpiráciu, či záujem. V tomto prípade sa ma najviac dotkol citovaný úsek z mailovej konverzácie spoluautorky

¹ TUREK, Ivan: *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 598 s. ISBN 978-80-8078-198-9

a Palouše, kde sa nachádzal krásny poetický kúsok z diela Olgy Scheinflugovej – *Pasačka*, pri ktorej som sa zastavil, ktorú som si opakovane čítal a ktorá ma istým spôsobom celého prenikla.

Zaujal ma výrok: „*Myslím, že i dnešní školství má šanci napomoci velmi výchově, když bude zaměřeno také na to, co je ušlechtilé a krásné, nejen na to, co je užitečné nebo naplňující nějakou základní životní potřebu.*“ (Svobodová – Blaščíková, 2021, s. 21). Automaticky mi napadla myšlienka prepojenia medzi predmetových vzťahov v rámci náboženskej výchovy a estetiky. Daný výrok si viem predstaviť rozvíť v praxi skrze kresťanské umenie v celom jeho diapazóne. Obraz ako taký má sprostredkovať človeku určitú emóciu, obsah, odkaz. Ak by sme zakomponovali do niektorých hodín náboženskej výchovy napríklad rôzne veľdiela kresťanského maliarskeho sveta, ich analýzu, interpretáciu, kontempláciu; myslím si, že by to mohlo znásobiť výchovný rozmer hodiny a zároveň umožniť väčšie priblíženie k otvoreniu sa na onú tajomnú inštanciu pôsobiacu obrátenie žiaka.

Pri čítaní nasledovných riadkov „*Ludský učitel' teda může vytvárat' různé obrazy, formulovat' logické reťazce, nabádat', poučovat', viesť dialóg, byť svedkom, ale až toto svetlo [darované rozumovej duši Bohom], ktoré v okamihu prebleskne ľudským vnútrom, poznanie skutočne spôsobí.*“ (2021, s. 83) som si spomenul na slávne Archimedovo zvolanie „*heureka!*“ a na nespočetné množstvo životných situácií, kedy som osobne zakúsil podobný moment osvietenia. Predovšetkým išlo o situácie zo školského prostredia, keď som vedomostiam odovzdávaným na prednáške neporozumel hneď, ale až s odstupom času mnou prebehlo spomínané svetlo, ktoré spôsobilo, že som danej vedomosti naozaj pochopil. Až vtedy prišla skutočná radosť zo štúdia a vzdelávania.

Okrem iného kniha vo mne zanechala nádej, že obdobie mojej osobnej existenciálnej krízy života môže byť spomínanou jaskyňou seba zabezpečovania, falošných mienok, z ktorej však môžem byť vyvedený v plnosti času tajomnou inštanciou prostredníctvom momentu obrátenia. Na základe tohto uvedomenia sa pomaly prestávam sústreďovať na výkon, vlastné sily a chcem sa snažiť už len otvárať postupne ako lotosový kvet voči tajomnej inštancii, teda Bohu. Rovnako som si uvedomil a pochopil rozdiel medzi transcendentálnym účtovníctvom, ako ho nazval Patočka, a seba odovzdávajúcou sa láskou pri nasledovaní Krista.

Autorky ponúkajú veľmi konkrétne odpovede a rady (s. 85 – 86) na to, čo by mal robiť učiteľ, v akom nastavení by mal pristupovať k zverencom, ako by sa nemal sústreďovať len na apelovanie na rozum žiaka a poučovať ho čo má konať, čo je objektívne nevyhnutné konať... Tieto a množstvo ďalších myšlienok vniesli pokoj do mojich predstáv o učiteľskom povolání, ale i o mne samom, ktorý mávam často potrebu očakávať od seba i druhých stopercentnú

dokonalosť, ktorú ak nevidím, automaticky považujem za zlyhanie. Moja silná aspirácia urobiť zo žiakov dobrých, slušných, cnostných, veriacich ľudí s'aby boli zo svätých obrázkov, jednoducho nie je v mojich silách ani kompetenciách. Preto si viac nemôžem pripúšťať prípadný výchovný neúspech, ktorý by sa líšil od mojich výchovných ideálov inšpirovaných kresťanstvom. Oslobodil som sa od čiastočného spasiteľského syndrómu a uvedomil podstatu svetla prichádzajúceho s Učiteľom, ktorý jediný dokáže spôsobiť obrat vo vnútri človeka, a ja mu môžem popritom len pripravovať cestu.

Čítanie knihy vo mne vyvolalo aj niekoľko otázok, na ktoré ešte neprišla odpoveď. Na koľko je potom učiteľ (ako kresťan) ohlasovateľom evanjelia? Ako možno dosiahnuť, aby sa z hodín náboženskej výchovy nevytratil duch katolicizmu a aby žiaci boli priťahovaní touto konfesiou? Čo robiť ako učiteľ, keď môjmu zverencovi je idea Boha a duchovna známa, ale dobrovoľne ju popiera a odmieta. Akoby sa v jeho jaskyni vydal smerom do stále hlbších útrob a nie von. Môžem byť v tomto prípade ako učiteľ stále potrebný? Aké konkrétne kroky by som mal vykonať? Dozvedel som sa, že domov a prijatie sú rozhodujúce faktory pre výchovu v zmysle vyvedenia z jaskyne. Začal som sa zamýšľať nad tým čo/kto tvorí domov. Môže pocit domova a bezpečia prežívať dieťa v detskom domove, dieťa rozvedených rodičov, dieťa len jedného rodiča ako je to dnes v móde?

Knihu *Mezi filosofií a teológií výchovy: Dialog k odkazu Radima Palouše* by som navrhol ako povinné čítanie na našej Katedre náboženských štúdií FF UKF v Nitre, bez ktorej prečítania by určite nemal odísť žiaden absolvent náboženskej výchovy. Vzhľadom na jej hutný filozoficko-teologický obsah odporúčam takéto povinné čítanie až v magisterskom štúdiu.

Ďalej by som odporučil čítanie knihy v prvom rade pedagógom pôsobiacim na pôde pedagogických fakúlt, ktorí sprostredkovávajú pedagogicko-psychologický výcvik študentom všetkých učiteľských odborov a v druhom rade aj samotným študentom týchto odborov, najmä tým proaktívnym, ktorí nechcú zaspať na vavrínoch.

Nedávno som čítal jeden článok o robotike na webovom portáli *Dobrá škola*². Uvádza dôvody a aké veľké výhody by sme mohli získať, ak by robotika bola zavedená do učebných osnov základných a stredných škôl. Tu som sa začal reálne zamýšľať nad tým, kam vlastne smeruje vývoj školstva, vzdelávania a aké výzvy budú konfrontovať výchovu. Nepopieram potrebu technologického progresu spoločnosti, ale pri nasledovných výrokoch sa vo mne začali

² <https://dobraskola.sk/5-dovodov-preco-by-robotika-nemala-chybat-v-skolskych-osnovach/>

rodiť isté obavy, kam toto celé môže priviesť človeka, jeho slobodu, medziľudské vzťahy a orientáciu na duchovno. „*Študenti, ktorí sa učia robotiku, dokážu svoju frustráciu pretaviť do toho, aby sa snažili viac a mierili vyššie. Vďaka ich tvrdej práci je pozeranie sa na hotový výrobok na konci ešte viac naplňajúce.*“ „*Získajú skúsenosť, že vedia niečo prinútiť k tomu, aby vykonávalo činnosti, ktoré potrebujú.*“ Na základe týchto viet možno predpokladať, že tlak na človeka a jeho výkonnosť sa bude ešte viac zväčšovať, pričom si bude osvojovať postoj umelého nútenia, donucovania v záujme naplnenia a dosiahnutia svojich potrieb. Teda nebude potrebovať ideu nejakého nadprirodzeného božstva, ktoré by mu pomohlo a naplnilo to po čom túži a ku ktorému by nasmeroval svoje vnútro, ale bude si schopný sám vonkajšími prostriedkami naprogramovať a docieľiť, čo chce. Je však vskutku otázne, či takéto futuristické ciele vo vzdelávaní prinesú človeku naplnenie jeho podstaty bytia, prispievajú k jeho výchovnosti a zabezpečia mu ešte lepšiu a úspešnejšiu budú („cnosť“).